

ΟΤΔΨΛΨ ΙΙ.

Ι. ΚΡΙΤΙΚΑ.

J. B. Card. Pitra, *Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata*
T. VII. *Juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena*: Δημητρίου
ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας τοῦ Χωματιανοῦ τὰ πονήματα.
Parisiis et Romae, Roger et Chernowitz 1891. 8^ο. XL+893 σελ.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου ἀπόκειται σπουδαιότατον καὶ πολύτιμον χειρόγραφον ὑπ' ἀριθ: 62, περιλαμβάνον τὴν συλλογὴν τῶν πονημάτων τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ. Ὁ Zhishman ἐποίησατο χρῆσιν αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ Γάμου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας συγγράμματι, ἐν ᾧ εἰς σημείωσιν τῆς 47 σελίδος προκαλεῖ τὴν περιέργειαν τῶν περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἀσχολουμένων, ὑποδεικνύων τὴν ἐν αὐτῷ ὑπαρξίν πληροφοριῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχέσεως Βουλγαρίας καὶ Σερβίας κατὰ τὸν πολυτάραχον 13-ον αἰῶνα.

Τὸ χειρόγραφον εἶχεν ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ καρδινάλιου Πιτρᾶ, ὅστις καὶ εἶχεν ἀναλάβῃ τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσίευσιν αὐτοῦ. Οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο τελειότερον νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον. Τὸν καρδινάλιον Πιτρᾶ ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ὅτε κατεγινόμην εἰς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν. Εἶπε ὁ ἐκδότης τῶν πηγῶν τοῦ δικαίου τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐν δυοὶ ὀγκώδεσι τόμοις (ἀπὸ I μέχρι τοῦ IX αἰῶνος), τῇ ἐντολῇ τοῦ Πάπα Πίου IX, ὑπὸ τὸν τίτλον *Juris ecclesiastici Graecorum monumenta*, προϊόντος ἐπεξεργασίας καὶ μελέτης πάντων σχεδὸν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν Δύσιν ὑπαρχόντων χειρογράφων καὶ βιβλίων, μετὰ μακρῶν δὲ προλόγων ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν πολυτίμων.

Ὁ Πιτρᾶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1812 ἐν Champforgeuil τῆς Γαλλίας. Ἐν ἔτει 1843 ὅτε ἐπανιδρύθη τὸ Τάγμα τοῦ ἀγ. Βενεδίκτου, ἐκάρη ἐν τῇ μονῇ Solesmes ἐν ἔτει 1850 ἐδημοσίευσεν δύο ἔργα *La Hollande catholique* καὶ *Les études sur les Bollandistes*, ἐν ἔτει 1852 ὑπὸ τὸν τίτλον *Spicilegium Solesmense* ἤρξατο δημοσιεύων σειρὰν τῶν παρ' αὐτοῦ ἀποκαλυπτομένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις χειρογράφων. Κατὰ τὸ 1855 ἐξεδόθη ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τῶν Ποτλῆ Ῥάλλη τὸ Σύνταγμα τῶν Κανόνων, ὁ δὲ Πιτρᾶ ἐν τεύχει ἐκ σελίδων 73 (Paris

1858) ἔκρινε αὐτὸ μετὰ τινος μὲν φανατικότητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ δυνάμειος κατάδηλον ποιούσης τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ῥώμην καὶ βαθυτάτην περὶ τὰς πηγὰς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ κανονικοῦ δικαίου μελέτην καὶ γνῶσιν. Τότε ὁ Πιτρᾷ προσεκλήθη εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ Πάπα, ὅστις ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν ἐξερευνησιν τοῦ βυζαντιακοῦ δικαίου καὶ τῆς λειτουργικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπεσκέφθη τὰς βιβλιοθήκας τῆς Πετροπόλεως καὶ τῆς Μόσχας (1859—1860), εἰς σπουδαίας δὲ προέβη ἀποκαλύψεις περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνογραφίας: ἐπεσκέφθη τὰς βιβλιοθήκας τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, δὲν ἀφῆκε μοναστήριον ἀνερευνητόν, οἱ καρποὶ δὲ οὓς ἀπεκόμισεν ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «*Analecta sacra*» (1876 καὶ ἐντεῦθεν), ἀφοῦ ἐδημοσίευσε τοὺς δύο ἐτέρους μνησθέντας τόμους καὶ ἐν ᾧ συγχρόνως ἐν ἔτει 1885, βιβλιοθηκᾶριος ὢν ἐν Βατικανῷ (1869) καὶ φέρων ἀπὸ τοῦ 1863 τὸν ἐρυθρὸν πῖλον τοῦ καρδινάλιου, ἐξέδωκε περισπούδαστον καὶ πολύκροτον ἔργον ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν τῶν Παπῶν (*études sur les lettres des Papes*). Πλείστα ἄλλα ἔργα καὶ διατριβαὶ ἐξεδόθησαν ὑπ' αὐτοῦ, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν τοῦ ἀκαμάτου τούτου ἐργάτου νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τὸ χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου. Ζητήσας ἔλαβεν αὐτὸ εἰς Ῥώμην, πρὶν δὲ ἢ τελείως ἐπεξεργασθῆ καὶ ἐκδώσῃ αὐτὸ, προέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος ἐν ἔτει 1889. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Albert Battandier κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1891 ὡς συμπλήρωμα καὶ ὡς ἑβδομος τόμος τῶν *Analecta sacra et classica spicilegio Solesmensi parata, juris ecclesiastici Graecorum selecta paralipomena*.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόμος καταλαμβάνει 893 στήλας μετὰ προλόγου τοῦ κ. Battandier (σελ. VII—XL), ἔπεται δὲ ἡ ὕλη τῆς συλλογῆς φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀκόλουθον τίτλον.

«*Δημητρίου τοῦ ἁγιωτάτου καὶ σοφωτάτου καὶ νομικωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης τῆς Βουλγαρίας τοῦ Χωματιανοῦ, πονήματα διάφορα πονηθέντα αὐτῷ χαρτοφύλακι ὄντι τῆς αὐτοῦ ἁγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας*».

Ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς ὑπῆρχεν ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, ἐδρεύων ἐν Ἀχρίδι ἢ Ἀχρίδα, καθ' οὓς χρόνους οἱ Φράγκοι ἐδέσποζον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν τετάρτην δὴλα δὴ σταυροφορίαν, τῷ 13 αἰῶνι. Ἐννοεῖται λοιπὸν πόσον περίεργα ἀποβαίνουσι τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀφορῶντα εἰς τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων ἐν τῷ κατὰ τὴν Δύσειν τμήματι τοῦ διχοτομηθέντος βυζαντιακοῦ Κράτους, κατὰ τὴν ιστορικὴν καὶ περιπετειώδη ἐκείνην ἐποχὴν, περιλαμβάνοντα δὲ καὶ ιστορικὰς τινὰς πληροφορίας, ἀναγομένας εἰς τὴν τότε πολιτικὴν κατάστασιν καὶ νύξεις περὶ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων. Πολλὴν διὰ τοῦτο πιστεύω θὰ δοκιμάσωσιν εὐχαρίστησιν οἱ περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου καὶ οἱ περὶ τὴν μελέτην τῶν μεσαιωνικῶν πραγμάτων ἀσχολούμενοι, μὴ ἐξαιρουμένου βεβαίως καὶ τοῦ προσφιλοῦς μοι κ. Φιλίππου Λέλλη, ὅστις πέποιθα, ὅτι ἀσμένως βλέπει ἐμφανιζόμενον ἐν τῇ δημοσιότητι διαπρεπῆ κληρικὸν ζήσαντα ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν πριγκίπων τῆς Ἀχαΐας, ὦν τοὺς τάφους μετὰ τοῦ ἐτέρου ἀγαπητοῦ καὶ διακεκριμένου φίλου κ. Α. Καρομηλᾶ ἀνεζητοῦμεν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἐν Ἀνδραβίδι.

Περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου μνείαν ποιῆται ὁ Ἀκροπολίτης (ἐκδ. Bekker § 21 σελ. 36), καὶ ἐκ τῶν Λατίνων ὁ Canei (Hist. litt. SS. Eccles. II, 279), ὁ Oudin (de SS. Eccles. III col. 12 ἐν ἔτει 1212) καὶ ὁ Baronius (Annal. ἔτ. 1193, pag. 850). Φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12 αἰῶνος. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ὑπάρχουσί τινες ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸν Θεόδωρον Δούκαν, ὅστις ἔζη ἐν ἔτει 1219, ἄλλαι δὲ πρὸς τὸν Πατριάρχην Γερμανὸν ἐν ἔτει 1240, ἀπέστειλε καὶ ἀποκρίσεις πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Καβάσιαν Ἀρχιεπίσκοπον Δυρραχίου, πρὸς ὃν καὶ ὁ Ἰωάννης ἀρχιεπίσκοπος Κίτρους τῆς Μακεδονίας ἀπηύθυνεν ἐπιστολήν· ὁ Ἰωάννης οὗτος, ὅστις νεὸς ἔτι εἶχε γνωρίση τὸν Βαλσαμῶνα, ἐπέζησε τῷ Γεωργίῳ Ξιφιλίνῳ θανόντι ἐν ἔτει 1198, ἦτο κατ' ἀκολουθίαν νεώτερος τοῦ Δημητρίου Χωματιανοῦ. Ἡ ἀξία καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ αὐτοῦ σημασία θέλει ἀποδειχθῆ ἐκ τῆς παραθέσεως τοῦ περιεχομένου τῶν πονημάτων του.

Τὸ χειρόγραφον τοῦ Μονάχου εἶνε τὸ πληρέστερον, κατὰ τὸν Battandier ὅμως δὲν εἶνε καὶ τὸ μόνον. Εὐρίσκεται ἕτερον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Dufaur de saint Rorry, ἔνθα καὶ ὁ Κουιάκιος εἶχε συμβουλευθῆ αὐτὸ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκτιθεμένων ἐν observationum et emendationum V, 4: περὶ ὑποβόλων πραγματευομένου «Demetrius chartophylax archiepiscopus Bulgariae, quem librum habet Petr. Faber vir numquam satis laudatus. Καὶ ὁ Dufaur ἐποίησατο χρῆσιν ἐν Semestria (III, cap. 21). Ἐν τινι χειρογράφῳ τοῦ Escorial φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἐπίσης ἡ συλλογὴ τοῦ Χωματιανοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῇ συνοδικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μόσχας ὑπ' ἀριθ. 383 περιλαμβάνονται ἔργα αὐτοῦ (πρβ. Battandier XVI).

Ὅτε ἠλώθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ διεσπάρη ὁ τῶν Ὀρθοδόξων πληθυσμὸς, παριστῶν τὴν εἰκόνα ποιμένης ἄνευ ποιμένος, καὶ οἱ συντριβέντες κλάδοι τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων κατέφυγον εἰς Ἀσίαν, πλάνητες ὡς ἄλλοι Αἰνεῖαι, φέροντες τοὺς ἐφεστίους θεοὺς καὶ ἀγωνιζόμενοι νὰ πῆξωσι τὰ θεμέλια νέας βασιλείας, ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ διαιρεθέντος βυζαντινοῦ κράτους ἐναπέμεινεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἐν Ἀχρίδι Δημήτριος Χωματιανὸς τῆς ἐκκλησίας ἀρχιποίμην, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Φράγκων καὶ φανατικὸς τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος. Περιστοιχούμενος ὑπὸ συνόδου ἀρχιερέων εἶχε καταστῆ εἶδος Ἀρείου Πάγου, πρὸς ὃν ἀπὸ τῆς Βερροίας μέχρι Κερκύρας καὶ Πελοποννήσου κατέφευγον πολλάκις μακρὰ ἐπιχειροῦντες καὶ ἐπίπονα ταξεῖδια οἱ ὑπόδουλοι χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι πρὸς ἐκδίκασιν τῶν διαφορῶν των καὶ λύσιν τῶν ζητημάτων των, μεγιστᾶνες δὲ καὶ ἄπλοιο ἄστοι καὶ ἐπίσκοποι ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς μαντεῖον τοῦ ἀστικῆ καὶ κανονικοῦ δικαίου. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος περιβληθεὶς τοιοῦτρόπως ἐξ ἀνάγκης τῶν καιρικῶν περιστάσεων Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀξίωμα, καὶ οἶονεὶ τοποτηρητῆς αὐτοῦ γενόμενος, ἐξέδιδε συνοδικὰς ἀπαντήσεις καὶ ἀποφάσεις καὶ ἐπιστολάς ἐπὶ παντοίων ζητημάτων καὶ θεμάτων. Ἡ συλλογὴ αὐτῶν περισωθέντων, ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος χειρογράφῳ περιέχει πολὺτιμον σχετικὴν ὕλην, ἐξ ἧς οὐ μόνον ἱστορικὰ γεγονότα περίεργα ἀναπαρίστανται, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς δονομικῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐπὶ φραγκοκρατίας ὀρθόδοξων καὶ ἡ κατάστασις τοῦ δικαίου κατὰ τὸν 13' αἰῶνα γίνεται γνωστή.

Τὰ ζητήματα καὶ τὰ θέματα ἅτινα εἰδικῶς περιέχει ἡ συλλογὴ δὲν εἶνε

δυνατὸν ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῶν νὰ συμπεριλάβω, νύξεις ὅμως τινές περὶ αὐτῶν δύνανται νὰ καταγγείλωσι τὴν μεγάλην αὐτῶν σπουδαιότητα. Πραγματεύεται περὶ βαθμῶν κεκωλυμένων γάμων καὶ ἀκωλύτων ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ Γρηγορίου τινὸς Καμωνᾶ, ὅστις διαζευχθεὶς τῆς πρώτης συζύγου του θυγατρὸς τοῦ ἄρχοντος Ἀρβάνου Γίνη ἔλαβε σύζυγον τὴν Κομνηνὴν θυγατέρα τοῦ Ζουπάνου τῆς Σερβίας Στεφάνου χήραν τοῦ ἀγαθέλφου τοῦ Γίνη, περὶ γαμικῶν συναλλαγμάτων καὶ βαθμῶν, περὶ τοῦ ἀπὸ α'. καὶ β'. συνοικεσίου παίδων διαφορᾶς καὶ δ', καὶ τῆς πατρικῆς αὐτῶν διαδοχῆς καὶ περὶ παλλακῆς καὶ περὶ προικὸς, περὶ προγαμιαίας δωρεᾶς, περὶ συστάσεως ἀδελφότητος καὶ κωλυμάτων γάμου ἐξ αὐτῆς, περὶ τῶν ἐξ ἀγγιστείας καὶ αἵματος βαθμῶν, περὶ τῶν πρὸ τῆς νομίμου ἡλικίας γαμηθεισῶν γυναικῶν, περὶ διαζυγίου ἐξ ἡλιθιότητος, ἐπιστολὴν τῷ Πελαγονίας, περὶ ἀνήβου κόρης μνηστευθείσης, ἀπόκρισιν πρὸς τὸν ῥῆγα Σερβίας κύριον Στέφανον, περὶ τοῦ ἂν δύναται νὰ προαχθῇ εἰς ἱερωσύνην ὁ ἐν ἀτελεῖ ἡλικίᾳ μνηστευσάμενος κόρη καὶ ταύτης τεθνηκυίας ἐτέρα γυναικὶ ζευχθεὶς, ἀπόκρισις πρὸς τὸν Στρουμίτζης κύριον Κωνσταντῖνον, περὶ συναλλάγματος γεγονότος ἐν ἀτελεῖ ἡλικίᾳ κόρης καὶ παραβάσει ὄρκου πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σερβίων, περὶ γαμικοῦ συναλλάγματος τοῦ ἔχοντος προπαλλακισμὸν καὶ συγγένειαν ἐκ συντεκνίας, περὶ ἀνδρομανούντων ὅτι διαζεύγνυνται πρὸς τὸν Πελαγονίας, περὶ γάμου πρὸς δισεξάδελφον, περὶ συναιδέσεως εἰς γάμον, περὶ ἀρραβῶνος, περὶ ὑποβόλου καὶ ἀπὸ τελευτῆς ἢ ἀποκάρσεως κέρδους, περὶ μνηστειδῶν καὶ γάμων καὶ περὶ τῶν ἀπὸ διαδέσεως γενομένων γάμων καὶ τῶν μετ' εὐχῆς καὶ περὶ γνησίων καὶ νόθων τέκνων, περὶ διαζυγίου, περὶ νομίμου κληρονομικῆς μοίρας καὶ φαλκιδίου, περὶ προνομίων τῶν μὴ δευτερογαμούντων καὶ δευτερογαμούντων, περὶ ἀχρηστείας νόμων καὶ τοπικῆς συνηθείας καὶ παραδρομῆς χρόνου διακατοχῆς, περὶ τριγάμων, περὶ πεκουλίων, ὑποταγῆς τέκνων, περὶ παλλακῆς, περὶ ἀπόντων καὶ τῶν ἐκ πλαγίου, περὶ μητρικῶν πραγμάτων καὶ τῆς χρήσεως τούτων, περὶ ἐπιτροπείας τῆς μητρὸς, περὶ ἀγράφου βουλήσεως, περὶ κινητῶν πραγμάτων καὶ ἐπικοίνων, μέμφεως διαθήκης, περὶ ἰδιοκτητῶν καὶ καστρείων καὶ ἀσπροπορίστων καὶ τῶν ἀπὸ φιλοτιμίας τῆς τύχης κ. τ. λ., περὶ γνησίων τέκνων καὶ ἑτεροθαλῶν φυσικῶν, περὶ μητρικῆς ὑπάρξεως καὶ παίδων διαφορᾶς, περὶ ἀποκαταστάσεως καὶ διηνεκοῦς παραγραφῆς, καὶ περὶ τῶν ἀπὸ ἐξισωτῆς ἀλλοτρίας ἀναδεξαμένων δικαίον, περὶ ἀνήβων, προτιμήσεως πλησιασμοῦ, περὶ κληρονομίας καὶ χρήσεως προικὸς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, περὶ θεωρέτρου, λεγάτων, περὶ προικιμαίων, περὶ ἀδιατιμήτου προικὸς, περὶ χρέους προικὸς, περὶ χρήσεως προγαμιαίας δωρεᾶς καὶ τοῦ ἐκ τελευτῆς τοῦ παιδὸς κέρδους, περὶ κάσου ἐξ ἀπαιδίας, περὶ ἀλληλοκληρονομίας, περὶ παραγραφῆς χρόνου ἀφηλικῶν καὶ διαδοχῆς τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν, περὶ ῥήξεως πρώτης διαθήκης, περὶ ἀγορᾶς ἀλλοτρίων, περὶ φθορᾶς κόρης, περὶ ἀφορισμοῦ καὶ καθαιρέσεως, περὶ ἡγουμένων καὶ μοναχῶν, περὶ ὄρων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐπαρχιῶν καὶ προνομίων καὶ σταυροπηγίων, περὶ κκκῆς πίστεως νομέως, περὶ δικορητόρων, γαμηλίων συμβολαίων, διαλύσεων, περὶ μοιχείας καὶ ἐθίμων ἐθνικῶν, περὶ ἐθίμων ἰδιορρύθμου διαζυγίου, περὶ μαρτυρίας ἀρχιερέων ἰλλουστρίων, περὶ βίας καὶ φόβου, περὶ ρουσαλίων, περὶ τῶν ῥωμαϊκῶς λεγομένων σπορτούλων ἐγχωρίως δὲ ποδοκοπίων.

Ἐκτὸς τῶν δεμάτων τούτων καὶ πλείστων ἄλλων, περιλαμβανομένων κατὰ

σειράν κατὰ κεφάλαια καὶ ἐν γράμμασι καὶ συνοδικαῖς ἡτιολογημέναις ἀποφάσεσι, συζητουμένων καὶ διακριβουμένων, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἔργα τοῦ Χωματιανοῦ καὶ δὴ λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς σεβασμιώτατον Πατριάρχην Γερμανόν, μακρὰ μελέτη περὶ α'. γάμου καὶ β'. (colum. 590—611), ἀποκρίσεις εἰς ἐρωτήσεις τοῦ μητροπολίτου Δυρραχίου Κωνσταντίνου τοῦ Καβάσιλα, ὧν αἱ πλείεσται ἐν Συντάγματι τῶν Κανόνων Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη (τόμ. V, σελ. 427 καὶ ἐπ.) εὑρηνται, ἐν ὑποσημειώσεσι δὲ τὰς διαφορὰς καὶ ἐλλείψεις ὁ Πιτρᾶς καταδείκνυσιν, ἀποκρίσεις πρὸς ἐρωτήσεις τοῦ πανευγενεστάτου Ῥηγὸς τῆς Σερβίας καὶ Διοκλείας κυροῦ Στεφάνου τοῦ Δούκα περὶ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων εἰς τὴν λειτουργικὴν ἀναγομένων. Μετὰ ταῦτα παρέπονται 10 ἄλλα ἔργα ὡς ἐπίμετρα κατασσόμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου ἐξ ἄλλων πηγῶν δημοσιευόμενα, ὅπως πλήρης ἡ συλλογὴ τῶν τοῦ Χωματιανοῦ πονημάτων γένηται, καὶ δὴ περὶ βαθμῶν συγγενείας, ἧτις μελέτη καὶ παρὰ Ποτλῆ καὶ Ῥάλλη (τομ. V, 424) εὑρηται καὶ Λεουγκλαβίφ (II, 311—316) «περὶ τοῦ εἰ πρόκριμα τῷ ἀρχιερεῖ τὸ εἰσερχεσθαι εἰς Λατινικὰς ἐκκλησίας καὶ προσκυνεῖν ἡνίκα ἂν προσκληθῆι παρ' αὐτῶν, καὶ εἰ μεταδώσει τούτοις κατακλαστοῦ, ὅταν εἰς τὴν ἀγίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ παραγίνωνται» (ἴδε καὶ Συνταγμ. Ῥάλλη V, 434), περὶ στολῆς (ἐκ χειρογράφων τοῦ Βατικανοῦ), (πρβλ. καὶ Συνταγμ. Ῥάλλη V, 437), Λόγος κατηχητήριος ἔκτος, Λόγος κατηχητήριος ἔννατος, τρεῖς ἐπιστολαὶ περὶ τῶν ἀζύμων καὶ Σαββάτων πρὸς τοὺς Βενετίας καὶ Ῥώμης, ἑτέρα μακρὰ ἐπιστολὴ περὶ τῶν αὐτῶν καὶ περὶ Σαββάτων νηστείας, γάμων ἱερέων, καὶ τελείας ἀναφορᾶς ἐπὶ τῶν πανσέπτων καὶ ἱερῶν νηστειῶν, ἐκ χειρογράφων τοῦ Βατικανοῦ πάντων τούτων ἐξηγημένων, ὡς ἐν σημειώσεσι τοῦ Πιτρᾶ φανεροῦται.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν δημοσιευομένων τοῦ Χωματιανοῦ ἐγγράφων ἀφθονος ὕλη ἱστορικὴ δύναται νὰ συγκομισθῆ, πολλὰ δὲ ὀνόματα ἀνθρώπων δρασάντων κατὰ τὸν 13-ον αἰῶνα γίνονται γνωστὰ καὶ ἱστορικὰ γεγονότα μεγάλης σπουδαιότητος, ἀναπαριστῶντα τὴν εἰκόνα τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν περιπετειωδῶν ἐκείνων καὶ σκοτεινῶν χρόνων.

Ἐπάρχει ἐπιστολὴ πρὸς τὸν μητροπολίτην Κερκύρας τὸν Πεδάτη, ἐν ἣ μετὰ τῶν ἄλλων συζητεῖται τὸ ζήτημα περὶ τῶν χειροτηνηθέντων ἱερέων Βουλγαροεπισκόπων τῶν ἀπὸ τῆς Ζαγορᾶς ἐξεληθόντων, ἐξ αὐτῆς δὲ μανθάνομεν τὴν ἀπόπειραν τῶν μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους κατὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν ἀνακυψάντων βουλγάρων πρὸς κατάληψιν ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, διότι διηγεῖται ὁ Χωματιανὸς ὅτι «ἡ βουλγαρικὴ ἐξουσία, οὐ πρὸ πολλοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν ταύτην ἐγκρατῶς θεμένη ὑφ' ἑαυτὴν κατέστησε καὶ ἀρχιερεῖς ὁμογλώσσους ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ τούτου κλίματος ἐκκλησίας, ὡς τῶν ἐν αὐταῖς πρὶν ὄντων ἱεραρχῶν, τῶν μὲν διὰ τὴν τῆς ἐξουσίας καταβολὴν προελομένων ὡς σωτήριον τὴν ἀλλαχοῦ μετανάστασιν, τῶν δὲ ἤδη καὶ τεθνηκότων, οἱ Βουλγαρικοὶ δ' ἐκεῖνοι ἀρχιερεῖς φθάνουσι προαγαγόντες πολλοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐφημερίας αὐτῶν εἰς βαθμοὺς ὑποδιακόνων τε καὶ διακόνων καὶ πρεσβυτέρων οἱ δὲ καὶ ἐτύγχανον ἴσα τοῖς πάλαι ἱερατικοῖς τῶν τοῦ βήματος ἱερῶν λειτουργημάτων ἀντιποιοῦμενοι.....». Ὁ Χωματιανὸς λύει τὸ ζήτημα ἐπιεικῶς ὑπὲρ τοῦ κύρους τῶν χειροτονιῶν ἐξ ἀνάγκης, δικαιολογῶν οὕτω τὴν γνώμην του, παρέχων δὲ συγχρόνως καὶ ἱστο-

ρικὰς εἰδήσεις. « Ἐπεὶ γὰρ ἐκ τῆς εὐδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως τῇ τῶν Λατίνων ἐπιδρομῇ ἢ τε τῆς βασιλείας καὶ ἢ τῆς ἱεραρχίας λαμπρότης ἠφάντωται καὶ διεσπάρησαν ἄλλος ἄλλαχού οἱ ἀρχιερεῖς, ὧν οἱ πλείους αὐτῷ τῷ διωγμῷ ἀνέπεψυξαν, ἡ ἐξουσία δὲ τῆς βασιλείας κατὰ δύσιν σχεδόν τι πᾶσα ἐν τῇ Ζαγορά περιέστη κατ' ἐκεῖνο καιροῦ· ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ῥωμαίων φυγὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως γεγωνῶς, ἐκείσε προσέδραμε καὶ ὁ τῆνικαῦτα δὲ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης εἰς ὀμιλίαν ἦλθε τῷ βασιλεῖ τῶν Βουλγάρων, τῶν εἰκότων ὧν τὴν τοιαύτην ἡγεμονίαν εὐνοῆσαι καὶ ἀρχιερεῖς ἔχων ἐν ταῖς ὑπὸ τὴν χεῖρα αὐτῆς ἐκκλησίαις διὰ τὸ ἀπογινῶναι τῆς ἀνακλήσεως τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς· τότε δ' ἂν ὡς ἐπιβήτορες ἐλογίσθησαν, ὅταν τῶν πραγμάτων ἡρεμούντων καὶ ἐν τῷ καθεστῶτι μενόντων . . . . . ἐπεὶ δὲ ὡς ἐπὶ χηρευούσαις ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ἐπεκηρύχθησαν οὐ πρόκριμα ὑπιδιοῖντο ἂν ἐν τῇ τούτων χειροτονίᾳ (σελ. 44—45).

Ἐκ τοῦ πρὸς τὸν ἀθωνίτην μοναχὸν Γρηγόριον Οἰκονομόπουλον γράμματος (σελ. 245) γίνεται ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁθω μοναχοὶ δυσὶ διαλέκτοις μεμερισμένοι Γραικοὶ καὶ Ἰβηρες διητῶντο ἐν ὁμονοίᾳ, οἱ εἰσβαλόντες ὁμῶς Λατῖνοι οἱ τῆς ἰταλικῆς ἱερατείας προῖστάμενοι προσεπάθουν νὰ ὑποβάλωσι πάντας τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πάπα καὶ νὰ μνημονεύωσιν αὐτὸν καὶ τοῖς ἔθεσι τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἀκολουθεῖν· « τοὺς μὴ πειδομένους αἰκίαις τε καὶ παντοίαις κακώσεσι καὶ ταῖς εἰς περιουσίαν ζημίαις ἀνηλεῶς καθυπέβαλον». Οἱ Ἰβηρες μοναχοὶ ὑπετάγησαν «εἰζάντες δὲ ἀγεννῶς τῷ τῶν Ἰλατῶν ἐπιτάγματι καὶ τῷ Πάπα καρδιναλίῳ προσελθόντες ἐν Θεσσαλονίκῃ διάγοντι ὅλους ἑαυτοὺς τῷ θελήματι τοῦ Πάπα παρέδωκαν καὶ τοῖς Λατινικοῖς ἠκολούθησαν ἠθεσι· αὐτίκα δὲ καὶ τὸ τῆς κοινωνίας σημεῖον ἔφηναν, τὴν τῶν χειρῶν ἑαυτῶν δηλαδὴ, πρὸς τὰς ἐκείνων χεῖρας ἐκούσιον ἐμβολήν, καὶ οὕτω τὴν μετὰ τῶν Γραικῶν μοναχῶν διαγωγὴν συνέχεάν τε καὶ συνεθόλωσαν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χωματιανὸς ἀπεφήνα το «ὡς οὐκ ἐξὸν ἐστὶν ἐπὶ οὐδενὶ κοινωνεῖν τοὺς Γραικοὺς τοῖς Ἰβηρσι μοναχοῖς». Ἐν τοῖς ἄλλοις σπουδαιότατα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ συλλογῇ ἔγγραφα, καθιστῶντα γνωστὴν οὐ μόνον τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἡμετέρου ἀρχιεπισκόπου, ἀλλὰ καὶ τὴν μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ προχειρισθέντος καὶ ἐν Νικαίᾳ ἐδρεύοντος πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις περισυλλέξας τὰ λείψανα τῆς καταπεσοῦσης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἠγωνίζετο νὰ συγγρατῆσθαι καὶ περισώσῃ τὴν σημαίαν αὐτῆς καὶ νέαν μοναρχίαν νὰ ἰδρῦσθαι ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Βιδυνίας, ἐπιδεικνύων ἡρωϊκὴν ἀνδρείαν τιμήσασαν τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χωματιανὸς βλέπων ἔρημον τὴν τῆς Σερβίας ἐπισκοπὴν ἐπλήρωσεν αὐτὴν διορίσας ἀρχιερέα. Εἶνε ἀξία μνείας διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς ζωηρὰς εἰκόνας περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας ἡ πρᾶξις τοῦ διορισμοῦ τούτου (σελ. 385), ἐν ἣ φέρονται σὺν τοῖς ἄλλοις τάδε: «Εἶπερ τις ἄλλη καὶ ἡ τῶν Σερβιωτῶν ἀγιωτάτη ἐπισκοπὴ τῆς κοσμικῆς μετέσχε συγχύσεως (εἰς τοσοῦτον γὰρ ἦλασεν ἐρημώσεως ὡς καὶ τὴν κλήσιν αὐτὴν ἀπολολωκέναί· Ἰεβοῦς γενέσθαι ἀνδ' Ἰερουσαλήμ), ἐπεὶ δὲ ἠγείρε κέρως σωτηρίας ἡμῶν ὁ Θεός, μνησθεὶς ἐλέους τοῦ πρὸς ἡμᾶς, τὸν εὐσεβέστατον δὲ καὶ τρισαριστέα Κομνηνὸν κ. Θεόδωρον τὸν Δοῦκαν, ἀντικαταστήσας τοῦτον τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐρημώσασιν

ἔθνεσιν, κάκεινους μὲν σκανδάλου πέτραις εἰς πτώσιν, ἀνέγερτον, ἡμῖν δὲ στηριγμα εἰς ἀνόρθωσιν αὐτὸν θέμενος· ὡσπερ δὴ τῆς καταστάσεώς τε καὶ ἐρημώσεως, οὕτω καὶ τῆς ἀναστάσεως ἢ ἀναπεφωνημένη ἐπισκοπὴ ταῖς λοιπαῖς κοινοῦνθηκε, κατέφαγε γὰρ, εἰπεῖν γραφικῶς, ὁ περὶ ταύτης τοῦ Θεοῦ ζῆλος τὴν καρδίαν τοῦ κραταιοῦ τούτου ἀνδρός, καὶ ἡμᾶς συνάρασθαι τῇ περὶ τὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς τούτου σπουδῇ κατὰ βάθος ἔνυξεν. Τίς γὰρ ἂν οὐκ ὤκτειρε ποιμνιον ἐκ τῆς Χριστοῦ ἀγέλης ὀρμώμενον, τῇ κοσμικῇ ἔλκυσμένον ζάλῃ καὶ εἰς πολλὰς διεσπαρμένον καὶ εἰς νομάς καὶ ὁδοὺς, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ εἰς κρημνοὺς ἀπονεύον, τὸ δὲ εἰς ἐρήμους καὶ ἀβάτους καὶ ἀνύδρους ἀποπλανώμενον· ἔστι δὲ καὶ ὁ θηρίων γινόμενον πάρεργον, εἶεν δ' ἂν ὁδοὶ τὰ τῶν ψυχῶν ὀρμήματα καὶ κινήματα ἢ εἰς πάθη φθοροποιὰ, ὅσα καὶ εἰς πετρῶν σχισμὰς ταῦτα ὠθοῦντα, ἢ εἰς ἐρήμας ἀρετῶν ἐλαύνοντα, ἢ εἰς ὀδόντας τῶν νοσητῶν θηρίων ἐκφέροντα. Ὅθεν οὐδὲ παρηκόους εὗρεν ἡμᾶς ὁ ζηλωτῆς οὗτος καὶ ὁ θεοκυβέρνητος Κομνηνὸς πρὸς τὴν προκειμένην αὐτῷ περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης σπουδῆν, ἀλλὰ τὸν λόγον προθέμενος ἔσχεν ἡμᾶς ὡς εὐλόγῳ καθήκοντι τούτῳ συντρέχοντας. Οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἰδεῖν πρὸς τε τὸν τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην, τὸν θεσπέσιον δηλονότι Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱερωτάτους ἀρχιερεῖς, πάλαι τῶν κατ' αὐτοὺς ἁγίων ἀπεληλαμένους ἐκκλησιῶν· ἔστι δὲ οὐς καὶ ἐν αὐτῷ διωγμῷ δυστυχῶς ἀπαλλάξαντας. Καὶ τοίνυν συνειδότες αὐτοὶ, ὡς οὐκ ἂν τις ἡμᾶς ἐπιβασίας γράψαιτο, προαγαγόντας ἱεράρχην εἰς τὴν ἐρημωμένην ταύτην ἐπισκοπὴν, ὅτι οὔτε οἰκῆον ἄρτι ἀνακαλούμενον δίκαιον, οὔτε τὸ ἀρμόδιον ἐτέρῳ παρασπῶντες, οὕτω ποιῆσαι προεθυμήθημεν. Ἀλλὰ πρὸς ἓν μόνον ὀρῶντες, τὸ ἀνορθῶσαι πεπτωκυῖαν ἱεράν καὶ θεῖαν σκῆτην καὶ ποιμνὴν διεσκορπισμένην συναγαγεῖν..... ψήφους ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ τῶν Σερβιωτῶν ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι θέμενοι, καὶ ἄνδρα ἐκλεξάμενοι, προστατεῦσαι ταύτης ἰκάνωσιν ἔχοντα εἰς τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίαν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ κρατοῦντος εὐσεβοῦς Κομνηνοῦ, ὃν ζῆλος ἐκκινεῖ Θεοῦ, προηγάγομεν.....».

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ γενομένη αὕτη πράξις τοῦ ἀρχιεπισκόπου δὲν ἤρесе τῷ ἐν Νικαίᾳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως Γερμανῷ, ἐφάνη αὐτῷ ὑπερόριος καὶ ἔκνομος καὶ πρὸς πείσμα προεχείρισεν ἀρχιερέα Σερβίας τὸν ἐν Ἄθῳ μοναχὸν ἐφησυχάζοντα υἱὸν τοῦ μεγάλου ζουπάνου τῆς Σερβίας Σάββαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τινος πρὸς τὸν Γερμανὸν ἐπιστολῆς (πβλ. σελ. 495 τῆς Συλλογῆς). Ἐξέπληξε τοῦτο τὸν Χωματιανόν, ὅστις ἐξεσφενδόνισε μακρὰν συνοδικὴν γραφὴν τῷ Σάββα μετ' ἀπειλῶν βαρέος ἀφορισμοῦ, θεωρῶν αὐτὸν, ὡς ἐπιβατικῶς καταλαβόντα τὴν ἐπισκοπὴν. Ἐν σελίσιν 382—390 τῆς Συλλογῆς δημοσιεύεται ἡ γραφὴ αὕτη πλήρης χάριτος καὶ εἰρωνείας, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἀυστηροτάτης ἐπικρίσεως μετ' ἀναλύσεως ἐπιχαλουμένων διατάξεων τοῦ κανονικοῦ δικαίου. Μανθάνομεν ἐν τούτοις ἐξ αὐτῆς ὅτι ἡ Σερβία διετελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ θρόνου τῆς Βουλγαρίας, διότι φέρεται ἐν αὐτῇ «εἰ ὡς ἂν εἰς τὸ ἀνεπισκόπητον τὴν Σερβίαν ἐκαιουργήθη ἀρχιερεὺς, ἀλλ' εὐρίσκεις οὐδ' ὅλως ἀγνοῶν καθὰ δὴ καὶ τῶν ἀπάντων οὐδεὶς, ὡς ἡ Σερβία ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας τελεῖ, ἥτις δὴ Σερβία ἐπίσκοπον ἔλαχε τὸν Ῥέσου ἀρχιερέα, παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας χειροτονούμενον, καὶ οὕτω παρὰ κανόνας τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίαν ἐνδέδουσαι καὶ ἐπιβήτωρ ἐνορίας ἀλλοτρίας πεφώρασαι.....» (σελ. 394...). Εἰ δὲ

χώραν δοῦναι τῇ σῆ ἐπιθυμία ἴσως ἐχρῆν, ἔδει σε, ὦ βέλτιστε, οὐχ ἑτέρῳ τινι, ἀλλὰ τῷ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπαρχίας προκαθημένῳ ὡς αὐτοκεφάλῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ἐπαρχιώταις ἱεράρχαις προσδραμεῖν καὶ αἰτήσασθαι τὸ ἀξίωμα . . . . τὸ δὲ λαβεῖν σε παρ' ἑτέρου χειροτονίαν εἰς τόπον αὐτοκεφάλου ἀρχιερέως, ὅσον τὸ ἄτοπον, οἶδασιν οἱ τὰς τῶν νόμων καὶ κανόνων δέλτους ἀκριβωσάμενοι.

Ὁ Χωματιανὸς καὶ ἀλλαχοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῶν ὄρων καὶ ἐπαρχιῶν πραγματευόμενος (σελ. Συλλογῆς 339—345) ἐπικαλεῖται διατάξεις τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ τὴν 131 Νεαράν (Βασιλ. 5, 3) πρὸς ἀπόδειξιν ὅτε οἱ Νόμοι «ταῖς πέντε Πατριάρχαις, πρὸς δὲ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ δυσὶν αὐτοκεφάλοις ἀρχιεπισκόποις τῷ τε Βουλγαρίας δηλαδή καὶ τῷ Κύπρου, τὰς ἐνορίας τῶν τεσσάρων κλιμάτων τῆς οἰκουμένης ὑπέταξαν, διελόντες τὰς ἐνορίας ὀνομαστί».

Ἐν τούτοις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκραγῆ ἡ ἔρις κατ' εὐθείαν μεταξὺ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Πατριάρχου Γερμανοῦ ἐξ ἄλλης σπουδαιοτέρας αἰτίας. Καὶ ὅταν εἰς ἐρείπια εἶχε μεταβληθῆ τὸ βυζαντικὸν κράτος αἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διχόνοιαι δυστυχῶς δὲν ἔπαυσαν. Ὁ Χωματιανὸς εἶχεν ἀποστείλῃ ἐπιστολὴν πρὸς «τὸν χειροτονηθέντα ἐν Νικαίᾳ Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κύριον Γερμανόν», δι' ἧς πολλὰ ἐκφράσεις σεβασμοῦ διεβιβάζοντο καὶ εὐχαὶ καταλήγουσαι ὡς ἔπετα: «Ὁ τῆς εἰρήνης Θεὸς καὶ τῆς ὁμονοίας, ὁ τὰ διεστῶτα συνάγων εἰς ἓν, καὶ οὓς δι' ὄργην παραδίδωσιν ἐξαιρούμενος δι' ἔλεος, τοὺς μὲν κρατοῦντας εἰρηνεῦσαι, καὶ καρδίαν μίαν εὐδοκῆσαι αὐτοῖς γενέσθαι, καὶ δι' αὐτῶν συνασπιζόντων ἀλλήλους, τὸ κατέχον ἀποστολικῶς ἐκ μέσου ποιῆσαι, τὴν Ἰταλικὴν ἐξουσίαν φημί, καὶ τοὺς εἰσέτι πεπεδημένους καὶ τετραυσιμένους ἐν ἀφέσει ἐξαποστεῖλαι, κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τῶν σῶν δὲ ἀγίων εὐχῶν καὶ πνευματικῶν ἐπισκέψεων καὶ ἡμᾶς τοὺς δυτικοὺς ἀξιῶσαι». Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις πολεμῶν τοὺς Φράγκους κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ, κατὰ τὰ Χρονικὰ τοῦ Ἀκροπολίτου, «πολλὴν τε χώραν τῆς Ῥωμαίδος ἐκ τῆς κεκρατημένης παρὰ τῶν Ἰταλῶν ὑφ' ἑαυτῶν ἐποίησατο, ἔτι δὲ καὶ τῆς παρὰ τῶν Βουλγάρων κεχειρωμένης, πορφυριδᾶ τε ὑπενδύεται καὶ ἐρυθρὰ περιβάλλεται πέδιλα» (§ 21, σελ. 36, ἐκδ. Bekker). Πρὸς τοῦτο ἀντέστη ὁ μητροπολίτης Κωνσταντίνος ὁ Μεσοποταμίτης φρονῶν ὅτι κατὰ τὰ κανονικὰ ἔθνη δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ χρῆ βασιλεῖς. Ὁ Θεόδωρος ἀπέβαλεν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ Χωματιανοῦ περιεβλήθη τὸ βασιλικὸν διάδημα. Τὸ ζήτημα λοιπὸν τοῦτο ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς καὶ ἐξεσφινδόνισε κατ' αὐτοῦ ἀντιγραφὴν δημοστευομένην ἐν σελ. 483—486 τῆς ἡμετέρας συλλογῆς, πλήρη χολῆς καὶ εἰρωνείας. «Ἡ μετριότης ἡμῶν, γράφει ὁ Πατριάρχης, τῇ σῆ προσλαλήσει μακαριότητι, καὶ τὴν δεξιάν εὐθετήσασα πρὸς τὰς τῶν γραμμάτων δυσμᾶς καὶ τὸν γραφέα δορυφορήσασά κάλαμον κατὰ τῆς σῆς παροξυνθήσεται δεξιᾶς καὶ πλήξει ταύτης τὸ προπετές καὶ ἀκρατές. Εἶπε γάρ, ἱερώτατε ἄνερ, ἐκ ποίων σοι πατέρων ὁ τῆς στεφοδοσίας κληρὸς εἰάθη τίσι τῶν τῆς Βουλγαρίας ἀρχιεπισκόπων βασιλεῖς Ἀυσόνων ἐστεφηφόρησαν πώποτε; πότε ἀρχιποίμην τῶν Ἀχριδῶν πατριαρχῶσαν προέτεινε δεξιάν, καὶ κεφαλὴν βασιλειῶσαν ἐσέμνωσε; δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν ἀνέχου τῶν ἐλέγχων σοφὸς γὰρ εἶ καὶ ἀγάπα πληττόμενος. . . . . Μὴ δυσχέραινε. Τῷ ὄντι γὰρ τὸ διὰ σοῦ καινοτομηθὲν χρῆσμα βασιλικόν, οὐκ ἔλαιον ἡμῖν ἔστιν ἀγαλλιᾶσεως, ἀλλ' ὅποσον τὸ ἐξ ἀγριελαίου δύσχρηστον καὶ δυσπρόσιτον ὅπως δὲ

καί τινος μυρεψοῦ τὸ πολύτιμον καὶ ἄπρακτον τοῦτο μῦρον ἐπρίω; Καὶ πόθεν συμμυροβλήτης Δημήτριος μύρου, ὅπερ οἱ ἀπὸ Λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἀναβαίνοντες χρίονται; καὶ ὑφ' οὗ πατρικαὶ σφραγίζονται δωρεαί; πόθεν σοὶ τοῦτο τὸ μῦρον; Ἡ γὰρ οὐδαμῶς ἔσχες, τὰ γὰρ παλαιὰ πάντα ἀλάβαστρα ὁ βορὸς ἐξέλειξε χρόνος καὶ κεκένωκε παντελῶς; Ἡ πόθεν πορισάμενος νέον, μυρεψοῦς ἐπέγνως ἡμᾶς; Καὶ ἵνα τί τὸ ἡμέτερον κεκένωκας καθ' ἡμῶν; Καὶ ἀπεναντίας τῆ τοῦ ἐλαίου φύσει κυμαγωγίας ἀνήγειρε τὸ σὸν χρῖσμα καὶ κλύδωνας κατὰ τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐνιαῖον τῆς ῥωμαϊκῆς πατριαρχίας εἰς δύο διελεῖν ἀποθραυσνόμενον»;

Ταῦτα καὶ ἄλλα ὅμοια ἀπηύθυνεν ὁ Γερμανὸς ἐλέγχων ἐπὶ ὑπερβάσει καθήκοντος τὸν Χωματιανόν, διότι ἐτόλμησε νὰ χρίσῃ βασιλέα τὸν κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνδραγαθήσαντα καὶ διεξαγαγόντα ἐπιπονώτατον κατὰ τῶν Φράγκων ἀγῶνα. Ἐλαβεν ὅμως μακρὰν ἀπάντησιν ὁ Γερμανὸς, ἣτις δημοσιεύεται ἐν τῇ συλλογῇ (σελ. 487) ὑπὸ τὸν τίτλον «πρὸς τὴν ἀνω ἀντιγραφὴν τοῦ ἀγιωτάτου Πατριάρχου ἐπιστολὴ τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ Χωματιανοῦ», ἐν ἣ δικαιολογεῖται ἡ πράξις. «Ὡνειδίσας ἡμᾶς (ἅπαντ' ὁ Χωματιανός), καὶ ἀξιους ἐπιτιμῆσεων ἔκρινας, ὅτι ἐχρίσαμεν εἰς βασιλέα τὸν ἐν ἡμῖν κραταιὸν αὐτοκράτορα κυρὸν Θεόδωρον τὸν Δουκκαν, καὶ τὸ πρᾶγμα εἰς μεγίστην τόλμην ἀνέγραψας, ὅτι τε δηλαδὴ οὐκ ἔδει τοῦτον χρισθῆναι, καὶ ὅτι τὸ σὸν ἀναιδῶς ἠρπάσαμεν δίκαιον καὶ ὡς οὐδὲ ποτέ τινες ὑπὸ χειρὶ τελεταρχούσῃ τῆς Βουλγαρίας ἐστερηφόρησαν: . . . ἐπειδὴ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων γέγονε σύγχυσις, ὅποια ὡς ἐγῶμαι, οὐδέπω καὶ νῦν ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐκώμασεν, ὡς κινδυνεῦσαι καὶ αὐτὴν ἀκρωτηριασθῆναι τὴν ἀμώμητον πίστιν ἡμῶν, δόγμασί τε καὶ ἔθεισι τῶν τὴν μεγίστην τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν λυμνηναμένων ἐθνῶν, ἐκφύλοις οὔσι καὶ ἀπεμφαίνουσι, σκέψις γέγονε κοινὴ τῶν ἐν τῇ δύσει περιληφθέντων ἀπὸ τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως, καὶ δὲ καὶ σύμπαντος τοῦ στρατιωτικοῦ μυριοπληθοῦς ὄντος, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, προβληθῆναι εἰς βασιλέα τὸν ἀναγεγραμμένον Δουκκαν κυρὸν Θεόδωρον, ἅμα δὲ καὶ χρισθῆναι διὰ τὰ παραστάντα τηνικαῦτα ἐνταυθοῖ περιστατικὰ, ὅτι τε ἀλλαχόθεν συνασπισμοῦ προσδοκία οὐκ ἦν. . . .». «Τῆς κοινῆς τοίνυν ταύτης σκέψεως καὶ ὁμοβουλίας ἔργον γέγονε ἡ χρῖσις τούτου τοῦ ἐν ἡμῖν αὐτοκράτορος, ἣν δὴ καὶ προεκρίθημεν ἡμεῖς γνώμη πάντων ἱερουργῆσαι, ὡς τὴν ὑπεροχὴν ἔχοντες ἀπὸ τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς θρόνου μεγαλειότητος (οὕτως οὐχ ἡμεῖς μόνον, θεσπέσιε δέσποτα, τὸν βασιλέα ἐχρίσαμεν), οὐ πληροῦντες ὄρεξιν ἀνθρωπίνην, ἢ ἀλλότρια δίκαια παρασπῶντες, ἀλλὰ τοῖς καιροῖς ἀκολουθοῦντες, οἵτινες πείθουσιν ὡς τὰ πολλὰ τὴν οικονομίαν ὡς λυσιτελεστέραν προτιμᾶσθαι τῆς ἀκριβείας: ἔθη τε καλῶς λύουσι τὰ μὴ δυνάμενα πράγμασι δυσκόλοις ἀντεπεξάγεσθαι. Ὁ γὰρ προλαβοῦσα πεποίηκεν ἡ Ἀνατολὴ, προάγουσα πάντη καὶ πάντως ἔχουσα τὴν δυσχέρειαν, τοῦθ' ὕστερον ἢ δύσις εἰργάσατο κατὰ μίμησιν ὡσπερ γὰρ ἐπὶ παραλείψει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ βασιλεὺς ἀνηγορεύθη καὶ πατριάρχης προεβλήθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Βυθινῶν, τοῦτο γὰρ ἢ τοῦ καιροῦ περίστασις τυραννήσασα ἐπεισήγαγε. Πότε γὰρ ἠκούσθη τὸν αὐτὸν μητροπολίτην Νικαίας ποιμαίνειν, καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως λέγεσθαι; οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ δύσει, ταῦτό τοῦτο συμβέβηκε. Καὶ οὐκ ἂν εἴπη τις, ὡς τῆς

συγκλήτου βουλῆς, καὶ τῶν ἀρχιερέων συμπνευσάντων γέγονεν αὐτόθι ὁ γέγονεν· μετὰ γὰρ τὴν ἄλωσιν τῆς μεγαλοπόλεως, ὅσοι τῆς συγκλήτου βουλῆς ζῶντες ἐναπελείφθησαν, οἱ μὲν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἀπειδον, οἱ δὲ πρὸς τὴν δύσιν ἐμάκρυναν φυγαδεύοντες, καὶ οὕτως οὐδ' ἐνταῦθα βασιλικὴ πρόβλησις συγκλήτου βουλῆς ἠμοίρησε καὶ ἀρχιερατικῆς συμπνοίας καὶ συνδρομῆς καὶ οἶμαι ἐς εἰ μὴ τὸ πλεόν, ἀλλὰ γε τὸ ἥμισυ, τῆς ὑπὸ τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἐπαρχίας ἐν τῇ δύσει τυγχάνον ἐστίν...».

Πολλὰ ἄλλα ἐν τῇ μακροῦ ἐπιστολῇ του ὁ Χωματιανὸς ἐκτίθεται, ἀποδεικνύοντα ὄντως ὅτι, διχοτομηθέντος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ κατεχομένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, ὁ τῆς Βουλγαρίας καὶ πρώτης Ἰουστινιανῆς ἀρχιεπίσκοπος ἐξ ἀνάγκης τῶν περιστάσεων καὶ ἐνεκα πολιτικῶν λόγων ἔχρισε τὸν Θεόδωρον βασιλέα. Πλείσται δὲ ἄλλαι σκέψεις ἐν τῇ ἀπαντήσει ὑπάρχουσιν ἐπεξηγοῦσαι καὶ τὰς παρ' Ἀκροπολίτη νύξεις περὶ τοῦ βασιλικοῦ χρίσματος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδώρου, ὃν εἰς ἄκρον ἐξάγει ὁ Χωματιανὸς καὶ εὐλόγως.

Σπουδαιότατη τῷ ὄντι εἶνε καὶ ἡ ἐν σελίδι 87—98 δημοσιευομένη συνοδικὴ ἀπόφασις τοῦ ἡμετέρου ἀρχιεπισκόπου, διότι ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς μέρει περιέχει ἀξιοσημειώτα γεγονότα οἰκογενειῶν καὶ προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου, εἰκόνα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοὺς πρίγκιπας Βιλλαρδουίνους Φράγκων κατακτητῶν καὶ ἐγχωρίων ἐν Μωρέα, καὶ τὴν συννενοήσιν τῶν Πελοποννησίων πρὸς τὸν Παλαίοντα κατὰ τῶν Φράγκων Θεόδωρον τὸν Δοῦκαν.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐπελήφθη τῆς ἐξετάσεως αἰτήσεως περὶ διαζυγίου εἰσαχθείσης ἐνώπιον αὐτοῦ τῇ παρακλήσει τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ (Θεοδώρου Δούκα). Ἰωάννης Χαμάρετος ἦτο ὁ ἐπιδιώκων τὸ διαζύγιον, καὶ προὔχων Πελοποννήσιος (ἐκ Μάνης) καὶ ἐκ τῶν παντὶ σθένει ἀποκρουόντων τὴν φραγκικὴν δυναστείαν. «ὡς ἡ τοῦ Πέλοπος, ἡ περιφανῆς, ἡ περίκλυτος ἐν τοῖς ἰθαγενέσι καὶ περιωνύμοις εἶχε καὶ τοῦτον τὸν κράτιστόν τε καὶ ὑπερέχοντα· ἐπεὶ δὲ ἡ Λατίνων ἐξουσία μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦ πλείονος τῆς τοιαύτης χώρας ἐδράξατο, καὶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἔθετο χεῖρα, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκείνοις ὑποκλιθέντων, οὐ μόνον τῶν ἀσθενῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἀντέχειν ἰκανῶς δυναμένων, μόνος οὗτος οὐτ' ὑπετάγη καὶ τοὺς ἰδίους τόπους συντηρῶν μετὰ τῆς εἰς τὴν Ῥωμανίαν εὐγνωμοσύνης τῷ ἔθνει ἀντικαθίστατο». Ἐτερος Πελοποννήσιος Γεώργιος Δαιμονοϊωάννης προσφέρει τὴν θυγατέρα του σύζυγον τῷ Χαμαρέτῳ· ὁ Χαμάρετος ἄσμενος δέχεται «ἐν τῷ λαβεῖν εἰς νοῦν, ὡς εἶπερ ἐκ τῆς προφάσεως ταύτης ἀποσπάσας δυνηθεῖν ἐκείνον τῆς πρὸς Λατίνους εὐγνωμοσύνης ἅμα καὶ τῆς αὐτῶν ἐξουσίας, καὶ γε πρὸς ἑαυτὸν ποιήσεται μέγα τι ἔσται καταρθωκῶς, ὡς οὐκ ἀγενῆ ἐντεῦθεν ἑαυτῷ συνασπισμὸν ποιησάμενοι, πίστεις λοιπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸ ἐκείνον εὐθύς ἀπαιτεῖ, καὶ εἰ τούτοις ἀποδώσει, ἑαυτὸν δούναί τῃ ἐπιγαμβρεία συντίθεται, καὶ δὴ μεσολαβοῦσιν ὄρκοι καὶ πλείσται ὅσαι πίστεις ἐπὶ τῷ πράγματι, ὡς δηλαδὴ μὴ μόνον ἀποστήναι τῶν Λατίνων ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ συμμαχεῖν κατ' ἐκείνων τῷ Χαμαρέτῳ».

Μετὰ τὸν γάμον ὁμοῦς ὁ Δαιμονοϊωάννης ἐκκλίνας αὖθις πρὸς τοὺς Λατίνους τῇ προτροπῇ αὐτοῦ ἡ θυγάτηρ του ἀποπειρᾶται νὰ δηλητηριάσῃ τὸν σύζυγον τῆς Χαμάρετον. Ὁ Χαμάρετος διαφυγὼν τὸν κίνδυνον καὶ παραλαβὼν τὴν

κινητὴν περιουσίαν του «πρὸς τὴν πατρίαν ἐστὶν μετήνεγκε». Ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν κατακτητῶν τοῦ Μωρέως πόλεμον, ἀλλ' ὁ πενθερὸς τοῦ Δαιμονοϊωάννου βλέπων πάλιν τὸν γαμβρόν του «ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἰταλῶν τροπαίοις προκόποντα» ἐν συννεοῦσει μετ' αὐτῶν, ἐννοεῖται, ἐνεργῶν προσφέρεται νὰ συμφιλιωθῆ, «περιτίθεται ὁ λύκος τὴν ἀρνακίδα τῆς ὑποκρίσεως», ὁ γενναῖος Χαμάρετος δελεάζεται καὶ «ὅλον ἑαυτὸν τῷ δαιμονίῳ πενθερῷ φέρων δίδωσιν». Διαφεύγει καὶ πάλιν νέους κινδύνους τῆς ζωῆς καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἐγκαταλείπη τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου, νὰ ταχθῆ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Κομνηνοῦ «διώσας τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν Ῥωμανίαν εὐγνωμοσύνην ἀκαταπρόδοτον».

Ὁ Κομνηνὸς ὑπεδέξατο ἐννοεῖται μετὰ πολλῆς χαρᾶς τοιοῦτον ἄνδρα καὶ γράμμα δι' ἀπεσταλμένου τινὸς ὑποταγᾶτου Μανουὴλ τοῦ Στάσου πρὸς τὸν Δαιμονοϊωάννην ἐξέπεμψε καλῶν αὐτὸν νὰ ἀποστείλῃ τὴν θυγατέρα του πρὸς τὴν σύζυγόν του. Πῶς ἔφθασε τὸ γράμμα εἰς τὸν Δαιμονοϊωάννην καὶ αἱ περιπέτειαι καὶ δυσχέρειαι τῆς διαβιβάσεως αὐτοῦ ἐκτίθενται μετὰ περιέργων λεπτομερειῶν ἐν σελ. 95. Ὁ Στάσης ἀπορεύθη διὰ τοῦ ἐν μέσῳ πελάγους πρὸς τὴν τοῦ Πέλοπος, καὶ τῷ φόβῳ τῷ ἀπὸ τῶν Λατίνων, ἐπεὶ δ' οἱ πρὸς τὸν κράτιστον Κομνηνὸν τούτων δυσμένεια τοὺς ἔνθεν ἐκείσε περιόντας οὐκ ἀφήσιν ἀκινδύνως πορεύεσθαι» εἰς Πελοπόννησον ἀφιχθεὶς κατέλυσε εἰς τὴν οἰκίαν ἄρχοντός τινος Μιχαὴλ Λάρυγγος, ὅστις προτρέπει αὐτὸν νὰ μὴ δοκιμάσῃ νὰ φέρῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δαιμονοϊωάννην, διότι καὶ ἂν ἤθελε διαφύγῃ τὸν ἐκ τῶν Φράγκων κίνδυνον κατὰ ξηρὰν ἢ κατὰ θάλασσαν «αὐτὸς πρὸς ὃν ἀπελεύσῃ (λέγει ὁ Λάρυγξ) τῇ λατινικῇ ἐξουσίᾳ εὐθύς παραδώσει σε, συντεθειμένον ὃν αὐτῷ πρὸς ἐκείνους οὕτω ποιεῖν».

Συμβουλεύει λοιπὸν νὰ ἐγχειρισθῆ τὸ γράμμα εἰς τινὰ κληρικὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως «Ἱερεὺς τις τῶν εὐλαβῶν καὶ αἰδεσίμων εὐρεθεὶς ἔνδοθεν ἐκείσε θείου ναοῦ, ὑπ' ὧσιν μόνοις αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Λάρυγγος καὶ τοῦ ἐπισκόπου Μαΐνης Ῥωμαίου ὄντος, λαμβάνει τὸ γράμμα παρὰ τοῦ Στάσου». Ὁ ἱερεὺς εὗρε τὸν Δαιμονοϊωάννην ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Γεωργίου, ὅστις δύσφημά τινα κατὰ τοῦ Κομνηνοῦ ἐξελάλησε καὶ ἠρνήθη νὰ ἀποστείλῃ τὴν θυγατέρα του πρὸς τὸν Χαμάρετον λέγων, «ὅτε ἦν ὧδε γυναῖκα οὐκ εἶχε, νῦν δὲ γυρεύει γυναῖκα».

Ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφῳ διασώζεται ὀλόκληρος ἡ ἐπιστολὴ τοῦ αυτοκράτορος πρὸς τὸν ἐν Μωρέᾳ Δαιμονοϊωάννην, ἐξ ἧς μανθάνομεν ἀξιοσημείωτον γεγονὸς τὴν συνεργασίαν τῶν Πελοποννησίων εἰς τὸν κατὰ τῶν Φράγκων διεξαγόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου ἀγῶνα. Πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «θέλωμέν σε γινώσκειν (γράφει ὁ Θεόδωρος), ὅτι ὁ δεσπότης Χαμάρετος ὁ πάντοτε καὶ ἐξ ἀρχῆς ἀδαιρέτως ἔχων τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης, κατέλαβε πρὸς ἡμᾶς καὶ ὑπεδέχθη ἐντίμως καὶ καθὼς ἦν ἄξιον ἀναλόγως τῇ πρὸς ἡμᾶς τούτου ἀγάπῃ καὶ τῇ προσούσῃ τούτῳ μεγαλειότητι. Συνευφρανθέντες οὖν ἐπὶ τῇ τούτου ἐπιδημίᾳ, συνελαλήσαμεν ποτε καὶ περὶ τῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ τόπου ἀπολυτρώσεως· περὶ γοῦν τῶν λαληθέντων, εἰ δὲ καὶ ἀποβαίψασαν ταῦτα, οἶδε Θεὸς, οὐ τοῦ παρόντος λέγειν καιροῦ».....

Πέμψον οὖν, εἴπερ οὐκ ἀποστρέφῃ τὴν ἀγάπην ἡμῶν, τὴν γυναῖκα τοῦ δεσπότη, καὶ μὴ εἴπῃς, ὅτι πῶς ἀπελεύσεται τὸ ἐμὸν παιδίον εἰς γῆν ἄλλοτρίων καὶ εἰς λαὸν μὴ συνδεδεμένον τῇ ἐμῇ γενεᾷ..... ἀλλ' οὐκ ἔσται ξένη αὐτῇ τὸ

καθόλου. Λαὸν γὰρ οὐκ εὐάριθμον ἢ τοῦ Πέλοπος τῆ ἡμετέρα αὐλῆ παρεπέμψατο, καὶ πάντες εἰσὶν παρ' ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι καὶ πεπαρρησιασμένοι καὶ ἔντιμοι καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις τούτων οὐκ ἔσται τῆ τοῦ δεσπότη γυναικὶ εἰς παρηγορίαν καὶ τῆς πελοπονησιακῆς συγγενείας ἀνάμνησιν».

Τῆ οικογενείᾳ τοῦ Γεωργίου Δαιμονοϊωάννη, ὅστις φαίνεται ὅτι συνεμάχησε τοῖς Φράγκοις τοῦ Μωρέως κατὰ τὸν 13 αἰῶνα, θὰ ἀνήκωσιν ἴσως καὶ οἱ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας ἀναφαινόμενοι (ἐκ Μονεμβασίας ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα Δαιμονογιάννης Εὐδαιμονογιάννης) ἀνδρεῖοι στρατιῶται καὶ προὔχοντες Σοφιανός, Μανώλης, Τραχανιώτης, Ἀσάνης, Θεόδωρος (πβλ. Σάδα μνημεῖα I, 117 καὶ VIII). Ἐκ τινος δίκης ἐν τούτοις εἰσαχθείσης ἐνώπιον τοῦ συνοδικοῦ δικαστηρίου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χωματιανοῦ γίνεται γνωστὴ ἡμῖν ἡ διαδικασία τῶν ὑποθέσεων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν καὶ ἡ κατάστασις τῆς δικαιοσύνης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας. Κραμβοφωκᾶς τις εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Δημητρίου Χαρσιανίτου Μαρίαν. Ἡ πενθερὰ αὐτοῦ ὠραία θυγάτηρ τοῦ Ῥωμανοῦ Λογαρᾶ εἶχε συστήσῃ προῖκα αὐτῷ ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ ἀμπελῶνα. Ὁ Λογαρᾶς μετὰ θάνατον τῆς συζύγου του εἶχε λάβῃ δευτέραν σύζυγον λεγομένην Καλὴν Σαχλικίνην, θανόντος δὲ τοῦ Λογαρᾶ ἡ ὠραία θυγάτηρ του ἐζήτησε τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ πατρῶαν διαδοχὴν, ἡ δὲ μητριὰ τῆς Σαχλικίνας ἀνταπήτησε τὴν ἐπενεχθεῖσαν προῖκα καὶ γαμικὰ κέρδη. Παρενέβησαν συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ κυρὸς Νεόφυτος καὶ ἐγένετο συμβιβασμός. Πάλιν κατόπιν ὁμως Σαχλικίνα ἔστησεν ἀγωγὴν περὶ προικὸς καὶ προσέβαλε τὸν συμβιβασμὸν ἐπὶ φόβῳ καὶ βίᾳ.

Ἡ ἀγωγὴ αὕτη εἰσῆχθη εἰς τρία ἀλληλοδιαδόχως δικαστήρια 1) παρὰ τῷ παναγιωτάτῳ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κυρῷ Ἰωσήφ, 2) παρὰ τῷ μεγαλοῦπερόχῳ δουκὶ Θεσσαλονίκης κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Πηγονήτῃ συνδικάζοντα ἔχοντι ἀρχιερατικά τε καὶ ἀρχοντικά πρόσωπα, ἅτινα ἐδιχογνώμησαν, τῶν μὲν ἐπικυρούντων τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ἰωσήφ, τῶν δὲ ἀποκρουόντων, 3) παρὰ τῷ βήματι τοῦ κρατοῦντος δεσπότη καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουήλ τοῦ Δούκα. Φαίνεται ὅτι ἐγένετο χρῆσις μέσων, διότι τὸ δικαστήριον τοῦτο διηγεῖται ὁ Κραμβοφωκᾶς «φραγδαῖον ἐχώρησε καθ' ἡμῶν ὡς ὑποφθαρὲν κακοπράγμασιν ὀμιλίαις». Συνεπεία τῆς ἀποφάσεως ὁ Κραμβοφωκᾶς ἐβλήθη εἰς φυλακὴν καὶ ἡ πενθερὰ του εἰς μοναστήριον «ὁ καστροφύλαξ μετὰ τῶν τοῦ καστελλίου τσακόνων ἐξεπέμψθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κραμβοφωκᾶ καὶ παρέδωκεν αὐτὴν τῇ Σαχλικίνῃ, ὡς καὶ τὸν ἀμπελῶνα καὶ πάντα τὰ πατρῶα».

Ἄλλὰ τελεσιδικία δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὰς δίκας. Τῆ ὑπομνήσει τοῦ δεσπότη καὶ ἀγιωτάτου μητροπολίτου καὶ ἐτέρων ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ διέταξεν ὁ κρατῶν Μανουήλ Δούκας «ἀπρακτῆσαι τὴν τελευταίαν κρίσιν.... ἀνανεωθῆναι τὴν δίκην παρὰ τῷ δικαστηρίῳ τοῦ διαληφθέντος ἀγιωτάτου μητροπολίτου».

Τὸ δικαστήριον τοῦ δουκὸς εἶχεν ἀκυρώσῃ τὸν συμβιβασμὸν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «φόβῳ τῆς λατινικῆς ἐξουσίας συνέστη τὸ διαλυτέον», σημεῖον δὲ φόβου ἐθεωρήθη ἡ κατάσχεσις τῆς οἰκίας τοῦ Λογαρᾶ, ἥτις γέγονε παρὰ τοῦ τηρικαῦτα ἐξουσιάζοντος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τοῦ λεγομένου Γαρίνου. Τὸ ἐπιχείρημα ὁμως τοῦτο τοῦ φόβου ἐκρίθη ἀδύνατον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, διότι ὅτε ὁ Λογαρᾶς ἀπεβίωσεν ἐν ἐξουσίᾳ ὑπῆρχον ἡ κυρὰ Μαρία γυνὴ

τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, χηρεύουσα, καὶ προβεβλημένον εἰς τὴν δουρικὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἔχουσα τὸν κυρὸν Γεώργιον Φραγκόπουλον καὶ πάντας τοὺς κατὰ χώραν ἀρχιερεῖς ἐπὶ ταῖς πολιτικαῖς δίκαις συνέδρους αὐτῇ καὶ συνδικαστάς, ἦτοι τὸν Κίτρον, τὸν Βερροῖας, τὸν Κασσανδρείας, τὸν Στρυμβάκωνα, τὸν Καμπανείας, καὶ τὸν Ἀδραμάρειος Φιλάγριον, οἵτινες καθ' ἑκάστην ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῆς Θεοτόκου συνήγοντο καὶ τὰς κρίσεις ἐποίουν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γαρίνος δὲν μετῆλθε βίαν τινά, ἀλλὰ κατὰ τὸ παρά Λατίνοις ἔθος, ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Λογαρᾶ ἀνελάβετο οὐχὶ 100 ἀλλὰ 10 ὑπέρπυρα «θνησκόντων γὰρ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, ἔθος αὐτοῖς κερδαίνειν ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐκείνων τὸ τούτοις δοκοῦν» (Οἱ Λατῖνοι δηλαδὴ κληρικοὶ ἐφήρμοζον ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ λεγόμενον *jus spolii* γνωστὸν τοῖς περὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῶν κοθολικῶν ἀσχολουμένοις). Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ ἄλλους καὶ διότι «μετὰ παρέλευσιν τῆς λατινικῆς ἐξουσίας δέκα πλέον ἤδη ῥυέντων ἐνιαυτῶν καὶ ἐξουσιάζοντων τοῦ τε βεβασιλευκότος κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Δούκα καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ τοῦ κρατίστου δεσπότη κυροῦ Μανουὴλ, ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τὴν ἀγωγὴν ἢ Σαχλικίνα κεκίνηκε, τοῦ νόμου κελεύοντος τὴν δόλφ ἢ φόβφ ἢ κακονοίᾳ τὴν γενομένην διάλυσιν «εἴσω διετίας τούτου τρανωῶς δεικνυμένου ἀνατρέπεσθαι», τοιοῦτοτρόπως ἀνετράπη ἢ δίκη καὶ ἢ ἀξίωσις τῆς Σαχλικίνης, ἐπαύθη δὲ καὶ ὁ Κραμβοφωκᾶς, ὅστις ἐν τούτοις εἶχε δραπετεύσει τῶν φυλακῶν. Ὁ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀναφερόμενος Γαρίνος εἶνε ὁ Guarinus, ὅστις ἐν ἔτει 1209 μετετέθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας (Oriens Christ. III, σελ. 1091 καὶ ἐπιστολῶν Ἰννοκεντίου III, 35).

Ἐκ τῶν σημείων τούτων τοῦ περιεχομένου τῆς συλλογῆς δύναται πᾶς τις νὰ πεισθῇ περὶ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς σημασίας. Ἀντικατροπίζεται ἐν αὐτῇ ἢ εἰκὼν τῆς ἐπὶ τῆς τετάρτης σταυροφορίας κοινωνικῆς καταστάσεως, πολλὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἀναγόμενα εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Φράγκων καὶ τῶν ὑποδουλωθέντων ὀρθοδόξων καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀναστάτωση τῶν βυζαντινῶν χωρῶν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Battantier πλείονα τῶν 400 ὀνομάτων οἰκογενειακῶν τῶν χρόνων ἐκείνων ἀναφέρονται, ἐξ ὧν πολλὰ ἐκ τῶν τότε πρωταγωνιστησάντων.

Σπουδαίαν ὁμως ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης σημασίαν κέκτηνται τὰ πονήματα τοῦ Χωματιανοῦ, διότι κατέχων οὗτος φαίνεται πλήρες σῶμα τῶν Βασιλικῶν ἀπέσπασα καὶ παρέθετο τεμάχια καὶ θέματα ἐξ αὐτῶν (καὶ τοι ὡς πυξίδα προχειροτέρα πρὸς λύσιν τῶν ὑποβαλλομένων αὐτῷ ζητημάτων ἐχρῆτο τῇ πεῖρᾳ Εὐσταθείου τοῦ Ῥωμαίου), ὧν πλεῖστα δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ τελειοτέρᾳ ἐκδόσει αὐτῶν τῇ τοῦ Heimbach. Ὁ ἀκάματος καρδινάλιος Πιτρᾶ ἰδίαν μελέτην ἀφιέρωσεν ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐν σελίσιν 839—857 καταστρώννεται κατὰ τάξιν καὶ ἀκρίβειαν ὀλόκληρος συλλογὴ τῶν τεμαχίων τῶν πηγῶν καὶ δι' ἀστερίσκων σημειοῦνται τὰ τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα θέματα τῶν Βασιλικῶν. Ἡ κρίσις περὶ αὐτῶν ἰδίας δεῖται ὁμως μελέτης καθαρωῶς νομικῆς, ἣν βραδύτερον ἴσως θέλω ἐπιχειρήσει.

Ἄντωνιος Μομφερράτος

δικηγόρος ἐν Ἀθήναις.